

三十六計

ТРИДЕСЕТ И ШЕСТТЕ СТРАТЕГЕМИ

София, 2013

Преводът е направен по изданията:

1. 《三十六計》全注解 („Тридесет и шестте стратегеме, пълно разтълкувано издание“), съкратено *Quanjie*
2. 《三十六计》，马继业、仝晰纲注释（中华国粹经典文库，崇文书局，2012） („Тридесет и шестте стратегеме, обяснени от Ма Дзийе и Тун Сиган“), съкратено *Chongwen*
3. 《三十六计解读》，毛元佑、徐楚桥编著（解放军文艺出版社，2003） („Тридесет и шестте стратегеме с тълкувания“), съкратено *Jiedu*
4. 《三十六計》全文閱讀經典釋義 („Тридесет и шестте стратегеме: пълен текст с изясняване на смисъла“), съкратено *Shiyi*
5. 《三十六计新编》，李炳彦编， („Тридесет и шестте стратегеме в съвременна обработка“) (战士出版社，1981), съкратено *Xinbian*

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното писмено съгласие на издателство „Изток-Запад“.

- © Петко Т. Хинов, превод от старокитайски
и съвременен китайски език, съставителство,
предговор, коментари и обяснителни бележки, 2013
© Издателство „Изток-Запад“, 2013

ISBN 978-954-321-336-8

三十六計

ТРИДЕСЕТ И ШЕСТТЕ СТРАТЕГЕМИ

Древнокитайски сборник по военно
изкуство, неговите старинни и съвременни
тълкувания и повече от 70 разказа от
китайската история

Превод от старокитайски
Петко Хинов

Други използвани издания

1. 《隋書·賀若弼傳》 („Животопис на Хъжуо Би“ в „История на Суй“, отпечатана за пръв път в 1024 г.), съкратено *Suishu*
2. 《永樂大典·薛仁貴征遼事略》, („Кратка история на похода на Сюе Жънгуй срещу Ляо“ в енциклопедията „Велик класически сборник от периода Юнлъ“, съкратено *Yongle*
3. 《史記·孫子吳起列傳》, („Исторически записки“ на Съма Циен, Животописи на Сундзъ и У Ци), съкратено *Shiji*
4. 《國語·吳語·越語下》 („Речи на царствата: Речи на У, Речи на Юе“), съкратено *Guoyu*
5. Тридцать шесть стратагем. *Китайские секреты успеха* / Перевод с кит. В. В. Малявин. М., Белые альвы, 2000
6. Щуцкий Ю. К. Китайская классическая „Книга перемен“, 2-е издание исправленное и дополненное под редакцией А. И. Кобзева, М., 1993
7. I Ching, the Book of Change, translated by Thomas Cleary. Shambhala Publications, 2006
8. Николай Хайтов, „Капитан Петко войвода“. – В: сб. „Хайдутти“, Варна, 1976, с. 177–265

СЪДЪРЖАНИЕ

ВМЕСТО УВОД	
СВЕДЕНИЯ ЗА КНИГАТА „ТРИДЕСЕТ И ШЕСТТЕ СТРАТЕГЕМИ“	9

總說

УВОД ОТ ДРЕВНИЯ РЪКОПИС / 29

第一套：勝戰計

СВИТЪК ПЪРВИ

СТРАТЕГЕМИ ЗА СРАЖЕНИЯ, КЛОНЯЩИ КЪМ ПОБЕДА / 33

第一計：瞞天過海 СТРАТЕГЕМА ПЪРВА

ИЗМАМИ НЕБЕТО, ПРЕКОСИ МОРЕТО..... 35

第二計：圍魏救趙 СТРАТЕГЕМА ВТОРА

ОБСАДИ УЕЙ, ЗА ДА СПАСИШ ДЖАО..... 43

第三計：借刀殺人 СТРАТЕГЕМА ТРЕТА

УБИЙ ВРАГА С НОЖ, ВЗЕТ НАЗАЕМ..... 51

第四計：以逸待勞 СТРАТЕГЕМА ЧЕТВЪРТА

СПОКОЙНО ЧАКАЙ ИЗТОЩЕНИЯ ВРАГ 57

第五計：趁火打劫 СТРАТЕГЕМА ПЕТА

ИЗПОЛЗВАЙ ПОЖАРА ЗА ГРАБЕЖ..... 63

第六計：聲東擊西 СТРАТЕГЕМА ШЕСТА

ВДИГНИ ШУМ ОТ ИЗТОК, НАПАДНИ ОТ ЗАПАД..... 69

第二套：敵戰計

СВИТЪК ВТОРИ

СТРАТЕГЕМИ ЗА РАВНОСТОЙНИ СРАЖЕНИЯ / 77

第七計：無中生有 СТРАТЕГЕМА СЕДМА

ОТ НИЩО НАПРАВИ НЕЩО..... 79

第八計：暗渡陳倉 СТРАТЕГЕМА ОСМА
ТАЙНО МИНИ ПРЕЗ ЧЪНЦАН 85

第九計：隔岸觀火 СТРАТЕГЕМА ДЕВЕТА
ГЛЕДАЙ ПОЖАРА ОТ ДРУГИЯ БРЯГ 91

第十計：笑裡藏刀 СТРАТЕГЕМА ДЕСЕТА
СКРИЙ НОЖА В УСМИВКА..... 99

第十一計：李代桃僵 СТРАТЕГЕМА ЕДИНАДЕСЕТА
СЛИВАТА ИЗСЪХВА ВМЕСТО ПРАСКОВАТА 105

第十二計：順手牽羊 СТРАТЕГЕМА ДВАНАДЕСЕТА
ПЪТЕМ ОТВЕДИ ОВЦА..... 111

第三套：攻戰計

СВИТЪК ТРЕТИ

СТРАТЕГЕМИ ЗА НАСТЪПАТЕЛНИ СРАЖЕНИЯ / 117

第十三計：打草驚蛇 СТРАТЕГЕМА ТРИНАДЕСЕТА
УДРЯЙ ПО ТРЕВАТА, УПЛАШИ ЗМИЯТА 119

第十四計：借屍還魂 СТРАТЕГЕМА ЧЕТИРИНАДЕСЕТА
ВЪРНИ ДУШАТА В ТРУП НАЗАЕМ ВЗЕТ 125

第十五計：調虎離山 СТРАТЕГЕМА ПЕТНАДЕСЕТА
ПРИНУДИ ТИГЪРА ДА НАПУСНЕ ПЛАНИНАТА 131

第十六計：欲擒姑縱 СТРАТЕГЕМА ШЕСТНАДЕСЕТА
ПУСНИ, ЗА ДА ХВАНЕШ ПО-ЗДРАВО 137

第十七計：拋磚引玉 СТРАТЕГЕМА СЕДЕМНАДЕСЕТА
ХВЪРЛИ ТУХЛА, ЗА ДА ПОЛУЧИШ КАМЪК НЕФРИТ 143

第十八計：擒賊擒王 СТРАТЕГЕМА ОСЕМНАДЕСЕТА
ХВАНИ ПРЕДВОДИТЕЛЯ И ЩЕ УЛОВИШ ВСИЧКИ РАЗБОЙНИЦИ 149

第四套：混戰計

СВИТЪК ЧЕТВЪРТИ

СТРАТЕГЕМИ ЗА СРАЖЕНИЯ С ПОВЕЧЕ ОТ ДВЕ СТРАНИ/155

第十九計：釜底抽薪 СТРАТЕГЕМА ДЕВЕТНАДЕСЕТА	
Издърпай съчките изпод котела	157
第二十計：混水摸魚 СТРАТЕГЕМА ДВАДЕСЕТА	
Размъти водата, за да хванеш риба	165
第二十一計：金蟬脫殼 СТРАТЕГЕМА ДВАДЕСЕТ И ПЪРВА	
Златната цикада се излюпва	173
第二十二計：關門捉賊 СТРАТЕГЕМА ДВАДЕСЕТ И ВТОРА	
Залости вратата, улови крадеца	179
第二十三計：遠交近攻 СТРАТЕГЕМА ДВАДЕСЕТ И ТРЕТА	
С далечните съюз, а с близките война	185
第二十四計：假道伐虢 СТРАТЕГЕМА ДВАДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА	
Поискай път през Ю, за да нападнеш Гуо	189

第五套：並戰計

СВИТЪК ПЕТИ

СТРАТЕГЕМИ ЗА СЪВМЕСТНИ СРАЖЕНИЯ / 195

第二十五計：偷樑換柱 СТРАТЕГЕМА ДВАДЕСЕТ И ПЕТА	
Отмъкни гредите, замени стълбовете	197
第二十六計：指桑罵槐 СТРАТЕГЕМА ДВАДЕСЕТ И ШЕСТА	
Ругай акацията, сочейки черницата	205
第二十七計：假癡不癡 СТРАТЕГЕМА ДВАДЕСЕТ И СЕДМА	
Престори се на безумен, без да губиш разума си	213
第二十八計：上屋抽梯 СТРАТЕГЕМА ДВАДЕСЕТ И ОСМА	
Качи на покрива и издърпай стълбата	221
第二十九計：樹上開花 СТРАТЕГЕМА ДВАДЕСЕТ И ДЕВЕТА	
Прикрепй цветя върху сухо дърво	229
第三十計：反客為主 СТРАТЕГЕМА ТРИДЕСЕТА	
Гостенинът става господар	235

第六套：敗戰計
СВИТЪК ШЕСТИ
**СТРАТЕГЕМИ ЗА СРАЖЕНИЯ, КЛОНЯЩИ КЪМ
ПОРАЖЕНИЕ / 241**

第三十一計：美人計 СТРАТЕГЕМА ТРИДЕСЕТ И ПЪРВА УЛОВКАТА НА КРАСАВИЦАТА.....	243
第三十二計：空城計 СТРАТЕГЕМА ТРИДЕСЕТ И ВТОРА УЛОВКАТА НА ПРАЗНИЯ ГРАД.....	251
第三十三計：反間計 СТРАТЕГЕМА ТРИДЕСЕТ И ТРЕТА УЛОВКАТА НА ВЪРНАТИЯ ШПИОНИН.....	259
第三十四計：苦肉計 СТРАТЕГЕМА ТРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА УЛОВКАТА НА САМОНАРАНЯВАНЕТО.....	267
第三十五計：連環計 СТРАТЕГЕМА ТРИДЕСЕТ И ПЕТА УЛОВКАТА НА СЪДИНЕНИТЕ ПРИМКИ.....	273
第三十六計：走為上 СТРАТЕГЕМА ТРИДЕСЕТ И ШЕСТА БЯГСТВОТО Е ВИСША СТРАТЕГИЯ.....	281

跋

ПОСЛЕСЛОВ ОТ ЗАПАЗЕНИЯ ДРЕВЕН РЪКОПИС / 287

Приложения / 289

Приложение 1. Хронологическа таблица на периодите в китайската история.....	289
Приложение 2. Справочник с имена на личности, места и др., споменати в книгата.....	292
Приложение 3. Мерни единици в исторически Китай, употребявани в книгата.....	316
Приложение 4. Административни и военни титли в древен Китай, срещани в книгата.....	317

СВЕДЕНИЯ ЗА КНИГАТА

„ТРИДЕСЕТ И ШЕСТТЕ СТРАТЕГЕМИ“

ПРОИЗХОДЪТ НА КНИГАТА

Тридесет и шестте стратегеми“ се приписва на перото на Ян Нанкъ, живял в Сиен’ян по времето на династия Цин (246–207 г.пр.Хр.). Това е книга по военно изкуство, която е съставена чрез синтез на богатия военен опит и изключителната военна мисъл на древен Китай. Книгата принадлежи към съкровищницата на древнокитайската култура. Счита се, че изразът „тридесет и шест стратегеми“ е използван за пръв път от генерал Тан Даоци (ум. 436 г.) от Южна Сун в съчинението „Книга за Южно Ци“, раздел „Животопис на Уан Дзиндзъ“, където пише: „От тридесет и шестте стратегеми на господин Тан бягството е най-превъзходната, затова бащата и синът нямат друг изход, освен да избягат.“ Смисълът на израза е, че когато поражението е неминуемо, единственото спасение е в отстъплението, което в случая се явява превъзходна тактика. Изразът е използван и през следващите епохи, например от Сунския поет-монах Хуей Хун (1070–1128) в книгата „Нощни слова от хладната постница“: „Съществуват тридесет и шест умни хода, най-превъзходен от тях е да се отдалечиш.“ Към края на династия Мин и началото на династия Цин все повече и повече писатели се позовават на „тридесет и шестте стратегеми“. Това довело до съставянето на едноименна книга, в която те са събрани ведно. Не е установено обаче кой точно е сторил това и кога.

Известната от тези упоменавания древната книга е открита едва в началото на 40-те години на XX в. В статия, поместена

във всекидневника „Светлина“ („Гуанмин жъбао“, 16.IX.1961 г.) със заглавие „Относно израза *най-превъзходната от тридесет и шестте тактики е бягството*“, Шу Хъ накратко запознава читателите с историята на това откритие:

Пред повече от десет години в една невзрачна и изоставена книжна лавка неочаквано открих брошура, отпечатана върху ръчно произведена хартия. Върху корицата бе написано *Тридесет и шест стратегеми*, а отстрани със ситни знаци – „частен препис на книгата по военно изкуство“. В началото на книгата имаше кратък увод, накрая имаше половин страница от послеслов. В предговора на препечатката се споменаваше, че в ръкописния препис „от послеслова се е запазила само половин страница“.

Откритата и запазена от Шу Хъ мъничка книжка е всъщност преиздадената през 1941 г. от печатница Синхуа в Чънду върху ръчно изработена хартия. В това повторно издание има кратко изяснение, където се говори, че ръкописният препис е открит в Бинджоу (днес околия Бин в пров. Шаанси), в някаква книжарница, при което първата част „бе беседи върху поддържане на здравето, а последните няколко десетки глави бяха допълнени с препис на тридесет и шестте стратегеми, чиито обяснения бяха изцяло по военно изкуство; по-късно узнахме, че това всъщност са истински военни тактики“.

Книгите на Китай по военно изкуство са неизброимо множество, от тях някои са съхранени в преписи, други са споменати в исторически и други съчинения, но запазени или в откъси, или изчезнали без следа. Но нито сред запазените, нито сред списъка на споменаваните не се среща този „частен препис на книгата по военно изкуство“, назована „Тридесет и шестте стратегеми“. Среща се изразът „тридесет и шест уловки (тактики, хитрости)“, както вече споменахме по-горе, в животописа на Уан Дзиндзъ в династийната книга на Южна Ци.

Кой всъщност е Уан Дзиндзъ?

Генерал на служба в династия Ци, който в първата година на периода Юнтай (498) се възползвал от тежкото състояние на болния владетел на Ци Минди и разпалил бунт. Синът на император Минди Сяо Баодзюан узнал за това и извънредно се изплашил; той изпратил съгледвачи да огледат от височините положението във вражеския стан. Те съгледали, че в далечината се е подпалил павилион и помислили, че огромната войска на генерал Уан Дзиндзъ вече е дошла, затова бързешката се приготвили за бягство. Като чул за това от подчинените си, Уан Дзиндзъ с подигравателна усмивка изрекъл горните думи: „От тридесет и шестте стратегеми на господин Тан бягството е най-превъзходната, затова бащата и синът нямат друг изход, освен да избягат.“ Споменатият от генерал Уан господин Тан е друг пълководец от друга епоха.

Кога и от чия ръка в крайна сметка са записани „Тридесет и шестте стратегеми“? Тъй като никъде в историческите извори не се споменават, за тях можем да съдим единствено по съдържанието на самото съчинение.

Някои от имената на „тридесет и шестте стратегеми“ се срещат често в литературни произведения от епохите Юан и Мин, но почти никога – в книги от предишните епохи, от което можем да заключим, че книгата с „тридесет и шестте“ стратегеми е съставена не по-рано от епохата Мин. Важно е да отбележим, че точно през тази епоха се появяват огромно множество книги по военно изкуство, сред които преобладават най-вече сборниците и справочните издания от енциклопедичен тип. Така например сборникът от епохата Мин, наречен „Сто думи за военното изкуство“ съдържа само 100 йероглифа, чрез които е изразена мъдростта на военното изкуство. Те са използвани като тематични гнезда, към които отделно са добавени обяснения. Да споменем и съчинението на учения Ин Биншан от втория период на епохата Мин, озаглавено „Военните мрежи на отшелника Байхаодзъ“ (《白毫子兵圖》), в което съставителят е събрал и подредил есенцията на военната мисъл на предците си, изкована в тридесет и шест йероглифа. Към всеки от тях, с използване похватите

на абстрактната и символична мисловност, са добавени кратки, но дълбоки по смисъл обобщения. Още една особеност на военните съчинения от епохата Мин, която не трябва да пропуснем да споменем, е общоприетата за това време практика за разкриването на военните мъдрости да се използва древнокитайската „Книга на промените“ (Идзин). Тъй например ученият от Мин Джао Бънсюе обучавал на военно изкуство посредством „Книга на промените“, написал за това книга и предал същата методика на учениците си. Един от неговите ученици, прочутият военачалник Ю Дайоу, е казал: „Йоу [тоест аз] чете предаденото му от покойния учител съчинение „Военното майсторство във вътрешни и външни глави“ (《韜鈴內外篇》) вече година време, разумява вътрешния му смисъл и вече знае, че нито едно слово в него не е без основание в „Книга на промените“.“ А „Тридесет и шестте стратегеме“ е книга, която сякаш е излязла изпод същата четка с книгата на Джао Бънсюе – в нея за обяснението на всяка отделна стратегема се прибягва до хексаграмите на древната гадателна книга.

Най-накрая, в едно съчинение против манджурската държава Цин от края на Мин и началото на Цин се споменават „тридесет и шестте приема“, сред които само няколко имат различни наименования от тези в преведената тук книга. Заглавието на това съчинение е „Записки за Хунмън“ („Хунмън“ е едно от названия на тайното „Общество на небето и земята“ от XVII в., чиято цел била възстановяването на династия Мин). В обяснителна бележка към тези „Записки“ се казва следното: „Тридесет и шестте приема, наричани още тридесет и шест стратегеме, представляват тридесет и шест вида стратегии за водене на военни и светски дела, те неизменно носят полза, за тях може да се използва изразът ‘гениални по замисъл и чудни по прозорливост’, ето защо ние ги нарекохме философско учение на Хунмън.“

Руският китаист и преводач на „Тридесет и шестте стратегеме“ В. Малявин поддържа версията на У Гу, че първоначално този трактат за „тайните на победата над всеки противник във всевъзможни обстоятелства“ е бил разпространяван сред члено-

вете на тайни общества. Такова едно общество е „Небе и земя“. Китайският учен Джу Лин открива списък с подобни стратегии, които той обнародва в „Документи на [тайното общество] Хунмън“, известно също като „обществото на старшите братя“. „Тридесет и шестте стратегии“ е книга, която според В. Малявин е „книга за тайните на властта, която сама в продължение на дълго време – поне няколко века – е била велика тайна“ (с. 9–10). Затова първото преиздаване на съчинението през 1961 г. също е станало „при закрити врати“ – за вътрешно ползване.

По силата на всичко казано дотук можем да приемем, че сборникът „Тридесет и шестте стратегии“ е съставен в края на епохата Мин или в началото на епохата Цин, или дори малко по-късно. Вероятният съставител е неизвестно лице, което е използвало съществуващият вече като поговорка израз „най-превъзходната от трийсет и шестте стратегии е бягството“, който е събрал и подредил разпространените сред народа хитрини, идиоми и старинни афоризми, съчинил им е наименования и пояснения, и след като ги е оформил като цялостна книга, нарекъл я е „Тридесет и шестте стратегии“. По-късно друг я открива и според собственото си разбиране добавя към нея своите коментари и тъй известната днес книга с това заглавие е добила своя завършен вид.

ОСОБЕНОСТИ НА ПРЕВОДА И СТРУКТУРАТА НА КНИГАТА

САМОТО СЪЧИНЕНИЕ ПО ВОЕННО ИЗКУСТВО СЕ СЪСТОИ от 138 йероглифа, без да броим обясненията и коментарите към тях. Всяка отделна стратегема – позволявам си да използвам тази небългарска дума единствено като синоним на „военна хитрост“, „уловка“ и „стратегически замисъл“ – се състои от три части: а) стратегема; б) пояснение от древния текст и в) коментар от древния текст. Въпреки късносредновековната датировка на съчинението, предпочетох по чисто филологически причини

да използвам думата „Древен“, тъй като граматическият строй и лексикалното съдържание и на трите споменати части на оригиналния текст са присъщите на старокитайския език, още повече, че в края на всяко пояснение съставителят е използвал цитати направо от древнокитайската „Книга на промените“. Далеч съм от мисълта, че би могъл да съществува еднозначно точен превод на такъв един текст, още повече, че неговото криптирано съдържание е било предназначено за езотеричен прочит и вероятно към метатекста му можем да отнесем някакво устно предание, съставляващо основата на „правилното“ му тълкувание, което обаче не е достигнало до нас.

Работата над превода бе донякъде улеснена от наличието на множество разтълкувани и снабдени с исторически илюстрации издания на китайски език. Три от тях станаха основа на настоящия превод. Същевременно и в трите посочени труда съществуваха разноречия, особено по отношение на тълкуването на цитатите от „Книга на промените“ – една изключително тежка и за преводача и за читателя древна книга – поради което се наложи да проверявам своя прочит и чрез два други „прочита“ на „тридесет и шестте стратегемеи“ – превода на швейцарския китаист Харо фон Зенгер, представляващ компендиум по военно и дипломатическо изкуство, и превода на В. Малявин, който е значително по-кратък и за разясненията на цитатите от „Идзин“ се обляга върху по-ранния превод на тази книга от Ю. К. Шчуцки, редактирана и пояснена от именития руски китаист Кобзев. На тези два превода съм се опирал единствено за справки, а когато и между тях съм намирал противоречия, търсил съм отговори и у английския превод на Томас Клиъри. За съжаление, английският и руският превод на „Книга на промените“ се разминават твърде често и в твърде голяма дълбочина, което ме накара в крайна сметка да се доверя основно на китайските тълкувания на древните текстове и да ги използвам при относително съвпадение между тях в две или повече различни издания.

Структурата на настоящия превод отразява в най-голяма степен тази на „Тридесет и шестте стратегемеи, пълно разтълку-

вано издание“ (вж. първото издание в списъка на използваната литература) и се състои от следните шест части:

- А) *Увод към книгата* – старокитайски текст и български превод.
- Б) *Текст на книгата*, всяка от чиито тридесет и шест глави се разполага така:
 - 1) *Стратегема* – старокитайски текст и български превод на всяка стратегема. Тя е и заглавие на всяка отделна глава в книгата.
 - 2) *Пояснение в древния текст* – старокитайски текст и български превод.
 - 3) *Коментар в древния текст* – старокитайски текст и български превод.
 - 4) *Анализ*.

Следват най-малко две истории, които илюстрират използването на всяка стратегема в китайската история и които съм превел от съвременен книжовен китайски език:

- 5) *Исторически извор* – според китайския издател, първият случай на използването на съответната стратегема.
- 6) *Още от китайската история*.
- В) *Послеслов* – старокитайски текст и български превод.

Примерите, които дава Зенгер не само от китайската, но и от световната история, не само от областта на военното изкуство, но и от художествената литература, са огромно множество. Целта на този първи български превод не е тъй обхватна, но за да направя изданието по-интересно за българския читател, позволих си да включа и два епизода от живота на обичания от всички българи капитан Петко войвода, които според мен са косвено отражение и на китайската военна мъдрост.

Една особеност на старинната китайска историческа и художествена литература е многобройността на действащите лица, чиито имена са трудни за запомняне от европейските читатели. Ето защо реших, че най-подходящият начин за тяхното подреждане и запазване в читателската памет ще е съставянето на отдел-

на справочна част в края на книгата, където съм дал по-важните имена на исторически лица и географски места, упоменати в книгата, заедно с препратка към отделните глави, където се срещат, и с китайските йероглифи на имената им.

Въпреки че в някои китайски издания послесловът от оригиналния текст не е включен, вероятно защото от него е запазена само половин страница, сметох, че би било в ущърб на нашето първо издание да не включим в него *всичко* запазено от една тъй високо ценена в Китай книга.

ОСОБЕНОСТИ НА СЪДЪРЖАНИЕТО НА КНИГАТА

ОРИГИНАЛНИЯТ ТЕКСТ НА СЪЧИНЕНИЕТО Е ПОДРЕДЕН по названията на стратегемите в шест раздела, които нарекох свитъци. Те са подредени в две групи, като първите три вида стратегеми са приложими при благоприятно военно положение, а вторите три вида са стратегеми, приложими при неблагоприятни положения. Всеки от тези шест свитъка поотделно съдържа шест стратегеми. След назоваването на всяка тактика следват обяснения, при което във всяко обяснение са вложени мисли от древнокитайската „Книга на промените“, следващи принципите на взаимодействието и взаимозамяната на ин и ян, както и принципите старокитайското военно изкуство на взаимодействието между антитетичните качества твърдост-мекота, странност-правилност, нападение-защита, обект-субект, илюзорност-реалност, господар-слуга и пр. Стратегемите са изложени в пестеливия стил на военно-приложната диалектика на древността. След обяснителните бележки има критическа справка, която привежда като доказателства (прецеденти) военни събития отпреди епоха Сун, както и проникновени цитати на военни философи и стратегии като Сун У, У Ци, Уей Ляодзъ и др.

Обикновено в предговорите към китайските издания на „Тридесет и шестте стратегеми“ се изреждат имената им, но в едно от тези издания открих един много занимателен историче-

ски разказ, в който са използвани имената всички стратегеми (в скоби посочвам номера на всяка).

Историята на Сун Бин и Пан Дзюан

ПРЕЗ ПЕРИОДА ВОЮВАЩИ ЦАРСТВА (476–221Г.ПР.ХР.) В ДАЛЕЧНА планина при философа Гуйгудзъ живели двама от най-добрите му ученици и необикновеният отшелник ги обучавал на изкуството на войната. Единият ученик се казвал Сун Бин, другият – Пан Дзюан. Докато се учили заедно при Гуйгудзъ, между двамата се зародило дълбоко приятелство и те се побратимили. Малко по-голям на години Сун Бин бил старшият брат, а Пан Дзюан се зовял негов по-малък брат.

Един ден Пан Дзюан чул, че владетелят на царство Уей търси по цялата Поднебесна талантиви люде и е готов да им даде високо положение и щедра заплата. Пан Дзюан бил отегчен от суровия и скучен живот в планината и от неговите лишения, и решил да се върне в света преди Сун Бин, за да подири богатство и слава. Сун Бин обаче чувствал, че още не е достатъчно съвършен във военното изкуство и искал да остане да се учи, освен това не му се разделяло с учителя Гуйгудзъ. На раздяла Пан Дзюан уверил Сун Бин в неизменността на приятелството им и му обещал, ако животът му в двореца на Уей потръгне, да го препоръча на владетеля и да му помогне да не пропилее живота си напразно в планината.

След като Пан Дзюан напуснал планината, Гуйгудзъ предал изгубеното съчинение „Военното изкуство на Учителя Сун“ само на Сун Бин. Пан Дзюан станал пълководец и застанал начело на великата армия на царство Уей, но в област Фанчън (дн. пров. Хънан) му се опряла армията на царство Чу и битката за него клоняла към поражение. Тогава Сун Бин, използвайки „Военното изкуство на Учителя Сун“, приложил стратегемата „Качи на покрива и издърпай стълбата“ (№28) и Пан Дзюан нанесъл на чуската армия огромно поражение. Пан Дзюан се изпълнил със завист към Сун

Бин заради уменията му и като „скрил в усмивката си кинжал“ (№10), той скалъпил лъжливи обвинения срещу него и Сун Бин бил подложен на наказанието „бин“ – отрязване на коленните капачки (откъдето и прозвището му Бин). Военният съветник на Пан Дзюан, Гунсун Юе, се влюбил в красавицата Джунли Циу, която обичала Сун Бин, и за да я спечели, разкрил пред Сун Бин тайните планове на Пан Дзюан. Сун Бин „се престорил на безумен, без да губи разума си“ (№27) и изгорил изцяло записаните стратегеме. Джунли Циу се надявала, че Сун Бин не е обезумял наистина и разкрила истинските си чувства към него. Тогава Сун Бин „обезумял“ още повече и следящият го тайно Пан Дзюан повярвал, че той действително е изгубил ума си. По-голямата сестра на Джунли Циу, Джунли Чун, прозряла, че Сун Бин се преструва на малоумен, след което сама отишла в родината му, царство Ци, и помолила великия пълководец на това царство Тиен Дзи да спаси Сун Бин. Тиен Дзи изпратил военния си съветник Цин Гу в царство Уей. С неговата помощ Сун Бин приложил „златната цикада се излюпва“ (№21) и благополучно се измъкнал от Уей.

Генерал Тиен Дзи бил голям любител на конете и организирал конно надбягване с огромни залози срещу владетеля на царство Ци. Тук Сун Бин приложил тактиката „сливата изсъхва вместо прасковата“ (№11) и помогнал на Тиен Дзи да спечели. Тиен Дзи разказал на владетеля на царство Ци Уейуан за хитроумните прийоми на Сун Бин и Уейуан го оценил по достойнство, като му дал важно назначение. Сун Бин ръководел военните действия на армията на Ци и нанесъл тройно поражение на Пан Дзюан, използвайки три от стратегемите си – „Обсади Уей, за да спасиш Джао“ (№2), „Хвани предводителя и ще уловиш всички разбойници“ (№18) и „Спокойно чакай изтощения враг“ (№4). След това Пан Дзюан изпратил Гунсун Юе на тайна мисия в царство Ци, Гунсун Юе заедно с Дзоу Дзи, който отначало още недолюбвал Сун Бин, „от нищо направили нещо“ (№7), чрез клевети пред Уейуан довели Тиен Дзи и Сун Бин до там, че те изгубили военната си власт. След това, след опит да „ги убият с нож, взет назаем“ (№3) Тиен Дзи и Сун Бин едва не

се лишили от живота си в царство Чу. Като „използвал пожара за грабеж“ (№5), Пан Дзюан принудил Сун Бин да му направи препис на „Военното изкуство на Учителя Сун“. Подпомогнат от Джушли Чун обаче, Сун Бин „измамил небето и прекосил морето“ (№1), та се върнал в царство Ци. Пан Дзюан се съюзил с владетеля на Чу, за да принудят Ци да им предаде Сун Бин, но Цин Гу успял да помогне на Сун Бин и Джушли Чун да прекосят царство Чу „отмъквайки гредите и заменяйки стълбовете“ (№25) и да намерят прибежище в царство Хан. Тогава Пан Дзюан поканил в град Чънджоу представители на царство Хан за съюзване, и като „поискал път през Ю, за да нападне Гуо“ (№24), той се възползвал от неподготвеността на Хан и завладял Северната му столица Чънгао, град с важно стратегическо значение. Сун Бин „вдигнал шум от изток, а нападнал от запад“ (№6) и си възвърнал Чънгао. След това той използвал „уловката на празния град“ (№32) и чрез измама накарал помагащите на Чънгао челни отряди на царство Уей да отстъпят. Пан Дзюан обсадил Чънгао, принудил Сун Бин да се предаде, но царство Хан „прикрепило цветя върху сухо дърво“ (№29), показвайки несъществуваща военна сила и по този начин разбило обсадата на Пан Дзюан. Тогава Пан Дзюан решил, че е време да даде решително сражение на войската на царство Хан и окончателно да ги срази, обаче Сун Бин „хвърлил тухла и получил нефритен камък“ (№17), нанесъл тежко поражение на армията на царство Уей и принудил Пан Дзюан да изтегли войските си и да се върне у дома си.

На смъртния си одър владетелят на царство Ци Уейуан се разкаля, задето се отнесъл несправедливо към Тиен Дзи и Сун Бин и заръчал на престолонаследника си на всяка цена да убеди Сун Бин да се върне в Ци. Гунсун Юе подучил княз Дзюо Шъ (който бил първоначално определен като престолонаследник) да се опълчи на брат си за престола и той събрал войска и разпалил метеж. Пан Дзюан „размътил водата, за да хване риба“ (№20) и завзел множество укрепени градове. Престолонаследникът се възкачил на трона на Ци с името Сюануан и поканил Сун Бин да

се върне в родината си, ала владетелят на царство Хан отказал да го пусне. Това накарало Сун Бин да „мине тайно през Чънцан“ (№8), като нападнал в името на Ханския владетел местността Шандан и я завладел. На връщане обаче той прекосил царство Джао и се върнал в Ци.

За да въввлече в заблуда владетеля на Ци Сюануан, Гунсун Юе използвал „уловката на красавицата“ (№31). Сюануан обърнал гръб на държавните дела и за известен период от време дворцовите сановници не знаели какво да предприемат. Тогава Джунли Чун се предрешила като слугиня и се заселила в двореца, като с намеци и уклончив език привлякла към себе си владетеля на Ци. Той пожелал Джунли Чун за своя съпруга и тя, заради царство Ци, решила временно да изостави дългогодишната си любов със Сун Бин. „Превръщайки се от гостенка в господарка“ (№30), тя станала владетелка на царство Ци. Придворните красавици не приели присърце изгубването на височайшето благоволение и захванали с всички средства да съблазняват Сюануан, ала Джунли Чун си послужила с тактиката „ругай акацията, сочейки черницата“ (№26) и предала на смърт някои красавици, като по този начин укротила женската половина на владетелския двор. Сун Бин се възползвал от положението и като използвал „уловката на съединените примки“ (№35), отначало премахнал Гунсун Юе, а сетне принудил Дзоу Дзи да се откаже от званието *сянгуо*¹.

Сун Бин се съюзил с царство Цин, използвайки стратегемата „с далечните съюз, а с близките – война“ (№24), и си възвърнал крайграничните крепости. „Принуждавайки тигъра да напусне планината“ (№15) и „пускайки го, за да го хване още по-здро“ (№16), той премахнал княз Дзяо Шъ. Пан Дзюан пък използвал „върни душата в труп назаем взет“ (№14) като накарал един човек, който много приличал на княз Дзяо Шъ, да си присвои името му, да събере остатъците от верни на княза съмишленици и отново да се яви на арената. Сун Бин обаче „издърпал съчките

¹ *Сянгуо* (още *сянбан*, *чънсян*) е пръв съветник на императора през епохата Пролети-Есени.

изпод котела“ (№19), „пътем завлякъл овца“ (№12) и „като залостил вратата, уловил крадеца“ (№22) тоест лъжовния Дзяо Шъ жив и така усмирил метежа.

За да примами Сун Бин да дойде в Уей за решителна битка, Пан Дзюан начело на огромна войска нападнал царство Хан. Сун Бин обаче спокойно „гледал пожара от другия бряг“ (№9), а после изпратил Цин Гу да съобщи на Ханския владетел вестта, че ще изпрати войска да спаси царство Хан, при което царство Хан напрегнало силите си докрай срещу врага, ала войските на Уей и Хан вече нямали сили за бран. Тогава Сун Бин повел войските на Ци и притиснал столицата на царство Уей, град Далян. Повел обратно войските си и Пан Дзюан, за да се върне и нанесе ответен удар на войските на Ци. Като отстъпвал, дълбоко навлязъл във вътрешността на царство Уей, Сун Бин използвал тактиката *дзиендзао* и постепенно намалявал броя на огнищата в становеите си. Пан Дзюан си мислел, че войската на Ци се е уплашила от войската на Уей и че войниците на Ци стават все по-малко и по-малко, затова взел със себе си най-отбрана войска и денонощно преследвал Сун Бин, докато най-сетне в прохода Малин се натъкнал на засадата на Сун Бин. Обсипван от стрели като дъжд, Пан Дзюан останал без път за отстъпление и загинал от собствената си ръка. Тази последна стратегема, използвана от Сун Бин в двубоя му с Пан Дзюан, била наречена „бягството е висша стратегия“.

След като разбил докрай Пан Дзюан, Сун Бин тихо се отдалечил от света, като оставил след себе си две съчинения по военно изкуство, първото се нарича „Военното изкуство на Учителя Сун“, а второто е съставената от самия него книга „Военното изкуство на Сун Бин“.

ХИТРОСТА И СЪВЕСТА

„СТРАТЕГЕМА“ МОЖЕ ДА СЕ ПРЕВЕДЕ И КАТО „ИЗКУСТВОТО НА ИЗМАМАТА“, тъй като в основата на всяка една стратегема стои

въвеждането на противника в заблуждение. Тук обаче следва да направя едно нужно пояснение, за да се избегне изопачаването на истинския смисъл на „стратегемността“ в китайското мислене.

Още в обяснението за прилагането на първата стратегема китайският коментатор предупреждава за опасността от смесването на този вид военно изкуство с обикновените „житейски хитрини“ или, казано направо – различните подлости, низости и предателства, тъй разпространени в обществата с недостатъчно развита „култура на сърцето“. В предговора към своя превод В. Малявин отделя немалко внимание за една изконна особеност на китайската култура – традиционна и модерна: почитта към „лицето“. Ето какво пише той:

Китайците почти инстинктивно се стремят да разделят живота и знанието си, включително и представата за самите себе си, на две страни: вътрешна и външна. На втората в областта на етиката съответстват понятията „церемония“ и „лице“. Значението на тези понятия се определя от това, че за китайците личността е това, което тя се явява за останалите хора. Лицето е знак на претенциите на човека към обществото и най-главното – признанието на тези претенции от другите. За разлика от – да речем – понятието за чест у европейския аристократ, *лицето* е придобито качество и то може да бъде загубено независимо от личната воля – достатъчно е заобикалящото общество да се държи тъй, сякаш не признава статуквото на даденото лице. Навярно оттук са се появили и тези черти на китайските традиционни нрави като презумпция за виновност (обвиненият публично човек няма право да не признае вината си) и постоянният страх да загубиш лицето си, изразен между другото в изискването човек да има „смирен вид“, всичко добро да приписва на останалите, а всичко лошо – на себе си.

Същият паралелизъм между „вътрешно“ и „външно“ се разпростира и върху обществения живот на китайците. Официалната идеология съответства на „лицето“ на цялото китайско общество, а тя всъщност служи за прикритие на неговите същински

и напълно материални удоволствия. Официалните институти непременно имат своите двойници в сянка, които обикновено възпроизвеждат родовите, а по-рядко религиозните (например в народните секти), училищните или приятелските връзки. Наличието на двойствени (паралелни) структури – официална и „в сянка“ – в китайското общество правят твърде заплетен въпроса за границите на компетентност на едно или друго лице и въобще за източника на властта. Не би било преувеличено да кажем, че китайците постоянно живеят в тази атмосфера на неопределеност и, нещо повече, сами с охота я утвърждават, понеже това положение съответства на дълбинните основания на светогледа им. Любим израз на китайците (а и на техните ученици, японците) е съждението за даден въпрос, че той е „твърде сложен“ и е „нужно да се изследва“ и че най-сетне самите китайци са „твърде сложни хора“.

Властта в Китай произтича от способността „да се направи пауза“, да се приеме положението в цялата му неопределеност и чрез външна отстъпчивост или чрез собственото отсъствие да се прояви на дело собствената твърдост и непреклонност. Ето защо тайната е вечната спътница на властта в Китай. Видимата политика е винаги димна завеса. Тя се формира чрез самата тази „церемониалност“, която е призвана да прикрива „вътрешните“ (или „скритите вътре“) интереси. Като изкусен политик се прочува човекът, който умее докрай да изгради двата реда на своята дейност – вътрешен и външен. Китайците обичали да сравняват мъдрия политик с огледало, което показва всички предмети, без да показва себе си. Съответно за главна черта на управника в Китай се считала тъй наречената „добродетел“, която всъщност означавала не спазването на нормите на общоприетия морал, а жизнена сила, пълнота на жизнените свойства в една или друга ситуация. „Добродетелният човек“ според китайските представи без усилия довежда всички да му се покоряват, и то именно затуй, че сам не живее „за себе си“, но изцяло е потопен в потока на вселенската съ-общност [сообщителност] на Сърцето. Разбира се, най-добрият знак

на властта е външната скромност и незабележимост на човека. Както казва старинната китайска поговорка: „Истинският човек не показва себе си, а този, който показва себе си, не е истински човек.“ Мъдростта на китайските стратегемеи в най-недостижимата ѝ дълбочина – това е безкрайно действеният покой. (Цит. съч., с. 24–27)

Тук бих искал да изразя едно свое лично опасение: за възможния „разкол между сърцето и лицето“, който едно неморално прилагане на стратегемите в личния живот би могло да доведе. Тридесет и шестте стратегемеи могат да послужат на благородни цели – освобождаването на родината от външни врагове, надмогването на могъщ враг без проливане на кръв, а приложени в дипломацията, дори до избягване на война, но за тяхното усвояване на това равнище е нужна именно висока *култура на сърцето*, а не на *лицето*. За съжаление има хора, които – упоени от умността си и жаждата си за надмощие и власт над останалите – са способни да принизят талантите си до служене на низки страсти. Същото може да се случи и със стратегемите, попаднали в ръцете на подобни хора без култура на сърцето: без благородство и доблест, без честността като основа на характера. Вътрешната честност, дори когато си послужи със стратегема, е способна да преодолее разкола между лицето и сърцето. Дребният „велик човек“, когато заживее със „стратегемите“ и се стреми да гради надмощието си и победите си не върху личните си качества (които винаги са съчетани с мъдростта на скромността и способността да се учиш от другите), а на хитрост след хитрост, на „тайно знание“ и бездна от лукавство и непреклонна гордост, рано или късно губи усета си за реалността, за човечността на стратегемите, и ги превръща в нищожни хитринки, точно такива, каквито споменава китайския коментатор в самото начало на книгата: „да лъжеш началниците си, да мамиш и подчинените си“, „да крадеш звънци със запушени уши“. Тъй като стратегемите са плод не на хитреци на дребно, а на изтънчени военни умове, на хора, възпитани в старинната китайска култура на сърцето; възмож-

ността тридесет и шестте стратегеми да станат пошло средство за вероломство, мъст и подло поведение, зависи от това доколко е внимателен към себе си изучаващият ги и доколко висока е собствената му култура на сърцето. Неслучайно те са били пазени в тайна и предавани само на достойните ученици – както това е ставало и с други военни съчинения и познания по бойни изкуства много пъти в историята на Китай.

Да мамиш другите без възвишена причина е много лесно – това става всеки ден в съвременния ни свят. Ала то е и твърде опасно. Предаде ли се човек на лъжата, той постепенно губи усета си за истина и ценност, губи различията между добро и зло, възвишено и низко, достойно и недостойно, постепенно се превръща в „потребител на стратегеми“ и в един момент „стратегемите“ му се обръщат срещу самия него. В този смисъл е вярна древнокитайската мъдрост, че „мрежите на Небето са необятни, ала никой не може се провря през тях незабелязано“ (天網恢恢, 疏而不失, Лаодзъ, 73), за които на български имаме две прекрасни пословици: „правдата изтънява, ала се не къса“ и „който копае гроб другиму, сам пада в него.“ За съжаление, в живота си в Китай съм срещал и такива хора, мислещи, че са последователи на старинната китайска традиция на мъдростта, но постъпващи с такова жалко „хитруване на дребно“, че дори самите те не са способни да усетят страшния разкол между „лицето“ и сърцето, в който са започнали да живеят. Тези хора всъщност „лъжат началниците си, мамят и подчинените си“ и страстта им към такова приложение на „стратегемите“ ги е довела до неспособността да видят колко далеч са всъщност те от истинската им мъдрост и далновидност. Толкова за тях.

Бих завършил увода с няколко прекрасни наблюдения на първия ѝ преводач на европейски език, Х. фон Зенгер:

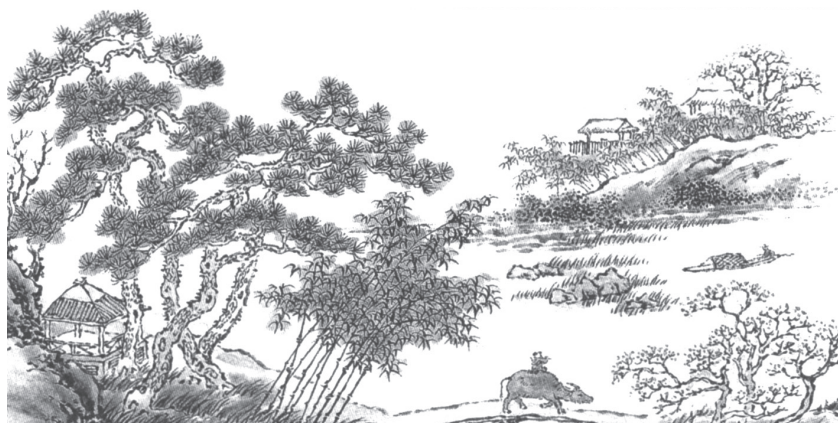
Стратегеми съществуват в целия свят. Но по богатство на съдържанието на Запад не е било измислено нищо, подобно на тези тридесет и шест стратегеми, записани със 138 йероглифа. В тези кратки тридесет и шест формулировки китайците са събрали голяма част от своите хилядолетни наблюдения вър-

ху начините за измъкване от всички възможни положения и похватите за борба с противниците. Възможно е китайците да притежават още не един арсенал с други подобни стратегии.

Изучаването на стратегии у европейците е очевидно по-слабо развито, отколкото у китайците, независимо от двуострия съвет на Исуса Христа: „Бъдете кротки като гълъби и мъдри като змии.“ Тъй че китайците нерядко са склонни да анализират враждебното или непонятното за тях поведение от зрителния ъгъл на стратегемите. Често такова отношение може да се окаже правилното. Но при допири с чужденци, които не са запознати с логиката на стратегемното мислене, то може да доведе до неразбиране. Възможно е в това именно и да е скрит един от корените на старинната представа за „загадъчния Китай“.

Да имаш сърце, с което да вредиш на хората, не трябва; но трудно е да се откажеш от сърце, което се отнася към хората предпазливо.

(„Цай гън тан“ или „Корените на мъдростта“¹, династия Мин)

¹ Издадена от „Изток-Запад“ през 2002 г.

ТРИДЕСЕТ И ШЕСТТЕ СТРАТЕГЕМИ

ОРИГИНАЛЕН ТЕКСТ С ПОЯСНЕНИЯ ОТ СТАРИННИ И
СЪВРЕМЕННИ КИТАЙСКИ КОМЕНТАТОРИ, ДОПЪЛНЕНИ
СЪС СВЕДЕНИЯ И ИСТОРИЧЕСКИ РАЗКАЗИ ОТ ДРУГИ
СБОРНИЦИ И АВТОРИ

УВОД

ОТ ДРЕВНИЯ РЪКОПИС

六六三十六，數中有術，術中有數。
陰陽變理，機在其中。
機不可設，設則不中。

Шест пъти шест е тридесет и шест¹. В преценяването се таи умение, а в умението се таи преценка². Да приведеш ин и ян в хармония³ – в това се крие изкуствеността; изкусният капан не

¹ Според китайските коментатори „шест“ (лу) е названието на иновата (женската) прекъснатата черта в „Книга на промените“. Докато ян обозначава слънчевата и видима страна на явленията, ин е метафизично обозначение на скритата, неясната, останалата в сянка тяхна страна. Ин означава и „хитрост, уловка“, числото 36 е шест пъти по шест и символизира неопределено множество. Смесът тук е: броят на стратегемите и неопределимо голям.

² В *Dijie* 數 е обяснен като „обективна реалност“, „норма“, „обективен порядък“. По този начин в това издание на тези осем йероглифа е придадено следното значение: „В обективната реалност се таи стратегически замисъл, а за използването на такъв замисъл трябва да се следва обективната реалност.“ У Малявин: „В изчисленията е скрито военно изкуство, а военното изкуство е скрито в изчисленията.“

³ Ин и ян са важни категории в древнокитайската философия, те са в основата и на традиционната китайска медицина. Като философска концепция учението ин-ян възниква през династиите Ин и Джоу, формирайки се от наблюдението и анализа на природните явления и за пръв път се появява в „Книга на промените“ (Идзин). То изразява идеята на универсална двойственост на света и конкретизира ин-ян в неограничен брой двоични антиномии: залез – изгрев, тъмнина – светлина, нощ – ден, луна – слънце, студено – топло, есен и зима – пролет и лято; влажност – сухост, земя – небе; покой – движение, пасивност – активност; недра

може да се заложи предварително, заложиш ли го, тогава никой няма да попадне в него¹ [вариант: добрата възможност не може да се нагласи да дойде; когато смяташ, че вече си подготвен, възможността може да се окаже пропусната].

КОМЕНТАР В ДРЕВНИЯ ТЕКСТ

解語重數不重理。蓋理，術語自明；而數，則在言外。若徒知術之為術，而不知術中有數，則術多不應。且詭謀權術，原在事理之中，人情之內。倘事出不經，則詭異立見，詫世惑俗而機謀洩矣。或曰：三十六計中，每六計成為一套。第一套為勝戰計；第二套為敵戰計；第三套為攻戰計；第四套為混戰計；第五套為並戰計；第六套為敗戰計。

ПОЯСНЕНИЯТА [В ТАЗИ КНИГА] НАБЛЯГАТ ВЪРХУ ПРЕЦЕНКАТА, а не върху общите принципи. Защото изложени с думи, тези принципи стават ясни от само себе си. А [умелата] преценка е онова, което е недостъпно за словата на теорията. Ако само знаеш в какво се състоят [военните] умения, но не владееш изкуството на преценката, което е заложено вътре в [теоретичния израз на] тези умения, то дори да владееш множество тактики, те не ще ти принесат полза. Нещо повече, и най-потайният замисъл, и най-хитрата стратегия имат своите корени в същността

– повърхност; тайно – явно; мекота – твърдост; вдлъбнатост – изпъкналост; смърт – живот; отвъден (задгробен) свят – този свят; жена – мъж, слуга – господар, син – баща, жена – мъж; страх – смелост; подлост – благородство; четност – нечетност; висок и чист звук – нисък и неясен звук и т.н. В контекста на военното изкуство ин–ян също имат много значения, като се почне от времето: дъждовно–ясно, вятър–дъжд, през географските форми: планина–река, езеро–блато, и се стигне до военните тактики: отбрана–нападение, отдръпване–настъпление.

¹ 機 означава също „капан“, „изходен принцип“, „удобен случай, възможност за действие“, „хитрост, ловкост, находчивост“.

на нещата и в [началата на] човешките взаимоотношения. Ако използвайки знанията си [по военно изкуство] човек не се съобразява с тези две неща, тогава странното и необичайното [в действията му] мигом ще бие на очи и предизвиквайки учудване и объркване, то ще издава тайните му замисли. Иначе казано: в тридесет и шестте стратегеме всяка шестица образува отделен свитък. Първият свитък съдържа стратегеме за сражения, клонящи към победа. Вторият свитък съдържа стратегеме за равностойни сражения. Третият съдържа стратегеме за настъпателни сражения, четвъртият – стратегеме за сражения с повече от две воюващи страни, петият – стратегеме за съвместни сражения, а шестият свитък съдържа стратегеме за сражения, клонящи към поражение.